

Op Pad met ...

Dirk Sijmons in de Noordoostpolder

Elke windmolen is een monument voor het nieuwe tijdperk, dat niet alleen gevierd wordt maar ook gevreesd

CV Dirk Sijmons

- 1967-1977 Studie bouwkunde, TU Delft
- 1977-1981 Natuurbeschermingsdirectie, toenmalig ministerie van CRM
- 1981-1984 Hoofd afdeling Strategische Beleidsontwikkeling en Onderzoekscoördinatie, toenmalig ministerie van LNV
- 1984-1990 Hoofd afdeling Landschapsarchitectuur, Staatsbosbeheer
- 1990-1994 Coördinator Landschapsarchitectuur, Academie van Bouwkunst, Amsterdam
- 1990-2014 H+N+S Landschapsarchitecten
- 2004-2008 Rijksadviseur voor het Landschap
- 2008-2011 Leerstoel Environmental Design, TU Delft
- 2012-2014 Curator IABR 2014, Urban by Nature
- 2011-2015 Leerstoel Landscape Architecture, TU Delft
- 2014-nu Adviseur H+N+S

Dirk Sijmons is als landschapsarchitect al meer dan 15 jaar en vanuit vele posities betrokken bij de energietransitie. Hij heeft grote invloed gehad op de vraag hoe om te gaan met het landschap in de energietransitie. Hij heeft daar echter ook frustraties aan overgehouden: zo vreest hij dat de energietransitie vooral als een technisch vraagstuk wordt geframed, terwijl het een cultureel-maatschappelijk vraagstuk is. Hij neemt ons mee naar het windmolenpark Noordoostpolder bij Urk.

Waarom heb je ons meegenomen naar deze plek?

Het windpark Noordoostpolder is waanzinnig monumentaal geworden. Het is een heel groot project; hier is de kanteling te zien naar echte energielandschappen. Daarbij kun je je afvragen op welke manier er regie over is gevoerd. In de Milieueffectrapportage zijn de effecten wat betreft invloeden en zichtbaarheid gedetailleerd beschreven, maar wie let er nu op het Markermeer en het IJsselmeer? Formeel niemand.

Frits Palmboom formuleert in zijn mooie boek 'IJsselmeergebied: een ruimtelijk perspectief' (2016) tien gouden regels voor het IJsselmeergebied. Er ligt een gigantische energieopgave voor het IJsselmeer: hoe zouden die tien regels toegepast kunnen worden als het om energie gaat?

De werkwijze van Frits is trouwens op een hele leuke manier verwant aan de oudste streekplannen van Nederland, die slechts bestonden uit een bloemrijke beschrijving van de bestaande toestand, in de hoop dat bestuurders en plannenmakers op lager schaalniveau vanzelf deze gevoeligheid ook aan de dag zouden leggen. Door de werkelijkheid goed te analyseren en te tekenen kom je dingen op het spoor die aan het object vastzitten en het interessant maken. Zo bestaat de slingerende kust rond het IJsselmeer uit een afwisseling van kappen en baaien. De dijken van de nieuwe polders vormen rechte lijnen.

Respecteer en versterk de opeenvolging van baaien en kappen. Bron: Palmboom, Frits. 10 gouden regels voor het IJsselmeergebied. Van Eesteren leerstoel.

Ik vind het ook interessant om met deze ogen naar dit project te kijken.

Palmboom en H+N+S hebben samen voor de betrokken provincies een analyse gemaakt hoe ze, hun energieopgave indachtig, de kwaliteiten van het IJsselmeer zouden moeten neerleggen. Uit die analyse komt naar voren dat het goed is om die opgave langs de randen van de nieuwe polders te concentreren en de oude slingerende kusten te ontzien. Dat betekent bijna vanzelf dat er nergens twee rijen turbines tegenover elkaar komen te staan. Het is overigens jammer dat er hier ook een rij aan de landkant staat. Dat verzwakt het verhaal. Je kunt vanuit het IJsselmeer

denken, maar ook vanuit de polder en dan kun je je afvragen of je die polder niet helemaal insluit met deze laatste rij. Jammer is ook dat er door de twee consortia voor twee verschillende merken turbines is gekozen.

Het verhaal van Palmboom leidt ook tot de aanbeveling om niet iets midden in het IJsselmeer te doen. In onze ogen is wat bij de Afsluitdijk is gebeurd absoluut niet goed, omdat je daarmee het IJsselmeer gevoelsmatig verkleint.

We kunnen in Nederland bijna niet meer op een hoger schaalniveau denken dan het niveau van het project, omdat we de kostbare vaas van de ruimtelijke ordening op nationaal niveau uit onze handen hebben laten vallen. Ik vrees dat dit ons, juist bij provincie-overstijgende vraagstukken als de energietransitie, nog behoorlijk voor de voeten gaat lopen.

Je bent al 15 jaar betrokken bij ontwerpend onderzoek voor de energietransitie. Wat was je inzet?

Het is altijd mijn drive geweest om landschapsbescherming en landschapsonwikkeling bij elkaar te brengen. Bovendien heb ik geprobeerd natuurontwikkelingskennis toe te passen in utilitaire projecten, omdat de in Nederland bijna doodverklaarde natuur buiten het agrarische cultuurlandschap springlevend bleek te zijn, als je maar de juiste condities aanreikt - in de Oostvaardersplassen hebben we dat in het groot gezien. Dat was een

Windmolenpark Noordoostpolder.

inspiratiebron voor het Plan Ooievaar. In het boek 'Landschap' (1998) pleitten we voor het inrichten van windmolenparken in de Noordzee als visserijluwe zones en te bekijken hoe het bestortingsmateriaal rond de molens aanhechtingspunten zou kunnen vormen voor zeeleven. Je kunt het lezen als een manifest hoe je een levend landschap kunt maken - de zee beschouwen wij ook als landschap.

Toen het rijk voor het eerst architectuurbeleid ging formuleren heb ik samen met Eric Luiten bij het ministerie van OCW gezegd om die grotere schaalniveaus, zoals de landschappen, daar onderdeel van te maken. In 'Het cultuurlandschap; over de relatie tussen cultuurbeleid en landschap' hebben we geadviseerd een rijkslandschapsarchitect te benoemen. In 2004 werd ik de eerste Rijksadviseur voor het

Landschap; Eric Luiten is dat later ook geworden.

Wat zijn je belangrijkste bijdragen aan de energietransitie?

Een van de eerste zaken waar de ministers advies over wilden hebben waren die windturbines. Daar heb ik een omstandig advies over geformuleerd (Windturbines in het Nederlandse landschap, 2007). Ik

kreeg al snel in de gaten dat er voor- en tegenstanders zijn die je niet makkelijk bij elkaar kunt brengen. Ik heb gebruik gemaakt van het werk van de filosoofe Martijntje Smit over de manier waarop samenlevingen ‘monsters’ domesticeren. Volgens Smit zijn daar vier posities in te kiezen. Ik heb vier bureaus en een beeldend kunstenaar gevraagd die posities beeldend te verdiepen.

Een van de belangrijkste onderdelen van dat advies was om nationale concentratiegebieden en vides te maken - vides zouden gebieden zijn waar je geen windmolens ziet. Het advies bevatte ook een oproep aan de betrokken ministers om een nationaal plan voor windmolens te maken, maar daar is niks van gekomen. Yttje Feddes, mijn opvolger als Rijksadviseur voor het Landschap, heeft een prachtig verhaal gemaakt over een choreografie voor 1000 molens (2011). Eric Luiten, die haar weer opvolgde, heeft de stand van zaken in de ontwikkeling van windmolenparken geïnventariseerd door een aantal fotografen een soort ‘nulmeting’ te laten maken, maar daar waren we al lang voorbij. Wij hebben dus als rijksadviseurs in een ononderbroken lijn met de energietransitie te maken gehad.

Mijn tweede bijdrage was de Kleine Energieatlas (2011), bedoeld om te laten zien dat iedere vorm van elektriciteitsopwekking een ruimtelijke footprint heeft. Die is er namelijk weldegelijk, alleen in Nederland niet zichtbaar. Als we het over steen-

kool hebben, hebben we het niet alleen over de steenkolen centrale in Borssele, maar ook over open cast mining in Afrika. De essentie van de energietransitie is dat we ‘dunne energie’ gaan oogsten over reusachtige oppervlakten, wat betekent dat de nieuwe infrastructuur daarvoor overal zichtbaar wordt. Mensen hebben nog geen idee om welke omvang dat uiteindelijk zal gaan. Dat wil niet zeggen dat er geen medegebruik mogelijk is - in een windmolenpark kun je prima schapen en koeien laten lopen.

Mijn derde bijdrage is het boek ‘Landschap en Energie’ (2014), waarin we de warmtecomponent erbij betrokken hebben. Waar zitten de potenties voor aardwarmte, voor windenergie, zonne-energie, getijdenenergie? Dat is allemaal gekarteerd op Europees en nationaal niveau.

De bijdrage met misschien wel de grootste impact was de animatie ‘2050 - Energetic Odyssey’ die ik in 2016 met Maarten Hajer voor de IABR heb gemaakt. Hierin werd de crisis van de verbeelding verbroken en getoond dat we met de Noordzee, als we willen, de Noordzeelanden in 2050 voor 90% van elektriciteit kunnen voorzien en daarmee ook zelfs de mariene ecologie een boost geven.

Wat zijn je grootste frustraties bij de energietransitie?

Allereerst dat het allemaal zo langzaam gaat. Vijftien jaar is een lange tijd. Ten tweede heb ik lange tijd gedacht dat men-

sen wel in de actiestand zouden schieten, als ze maar de juiste informatie zouden krijgen over de noodzaak van de energietransitie of het probleem van klimaatverandering. Het tegendeel is bijna waar. Dat speelt niet alleen bij windenergie, of de gehele energietransitie, maar ook in de stikstofkwestie. Je ziet en voelt dat er een existentiële angst is dat we onze privileges kwijtraken. Dan slaat toe wat ze in de sociologie cognitieve dissonantie noemen: hoe meer overtuigend bewijs wordt aangevoerd, hoe dieper de mensen hun hakken in het zand zetten. Ook in de journalistiek heerst een enorme bias van angst voor klimaatverandering. Elke windmolen is een monument voor het nieuwe tijdperk, en dat nieuwe tijdperk wordt niet alleen gevierd maar ook gevreesd.

Mijn derde frustratie is dat de energietransitie beperkt lijkt te worden tot een technisch vraagstuk. Het is echter een cultureel-maatschappelijk vraagstuk. In dat cultureel-maatschappelijke veld kunnen ontwerpers een rol spelen. Het van tafel vegen van de culturele kant van de energietransitie zal a. voor nog veel grotere vertraging zorgen en b. niet de energielandschappen geven die we verdienen.

Wat zijn de grootste uitdagingen voor landschapsarchitecten in de energietransitie?

Ten eerste kun je niet meer met droge ogen over inpassing spreken. Bestuurders hebben het altijd maar over inpassing van windmolens of zonneparken. Ik heb jullie

naar deze plek meegenomen om te laten zien dat inpassing een bizar understatement is: dit is een dominante nieuwe laag in het Nederlandse landschap.

Wat ons vakgebied doet heb ik wel eens schertsend genoemd: 'we are turning problems into parks'. Welk probleem we ook voorgelegd krijgen, we maken er een mooie publieke ruimte van. Dat is de tweede uit-

daging. Voor een turbinepark kun je je dat nog wel voorstellen, maar het is al veel lastiger een zonnepark te maken met medegebruik. Voor je het weet worden die dure dingen eraf gesloopt. Dan moet er een hek omheen. Die publieke kant is een ernstige uitdaging.

De kunst is om te zeggen: we hebben hier een regio waar ongetwijfeld zonneparken komen, maar laten we proberen een deel van de opbrengsten af te romen om bijvoorbeeld extensivering van veeteelt mogelijk te maken - en zo niet maar één boer binnen te laten lopen maar de hele regio te laten profiteren. Laten we deze enorme verbouwingsopgave koppelen aan andere opgaven. Dat is de successtrategie van bijvoorbeeld Noordrijn-Westfalen, waar vanaf het begin lokale gemeenschappen een rol hebben gespeeld in windprojecten. Het geeft een andere perceptie op lokaal niveau: elke wiekslag is een dubbeltje voor het dorpsfonds. Uiteindelijk werkt het vertragend wanneer je lokale gemeenschappen niet verbindt met maatschappelijke opgaven.

Waar staan landschapsarchitecten? Zijn het niet ook technocraten die op papier parken ontwerpen en niet in moeilijke sociale debatten participeren?

Landschapsarchitecten zijn altijd nieuwsgierig geweest naar de vormende krachten in het landschap. Het eerder genoemde boekje 'Landschap' gaat over de vraag hoe je verschillende maatschappelijke

programma's kunt verleiden om een betekenisvolle bijdrage aan het landschap te leveren. Het verhaal van de Kleine Energieatlas en ook het boek 'Landschap en Energie' is een oproep: kijk eens wat hier aankomt. We moeten ons hier ontwerpend mee bezig gaan houden.

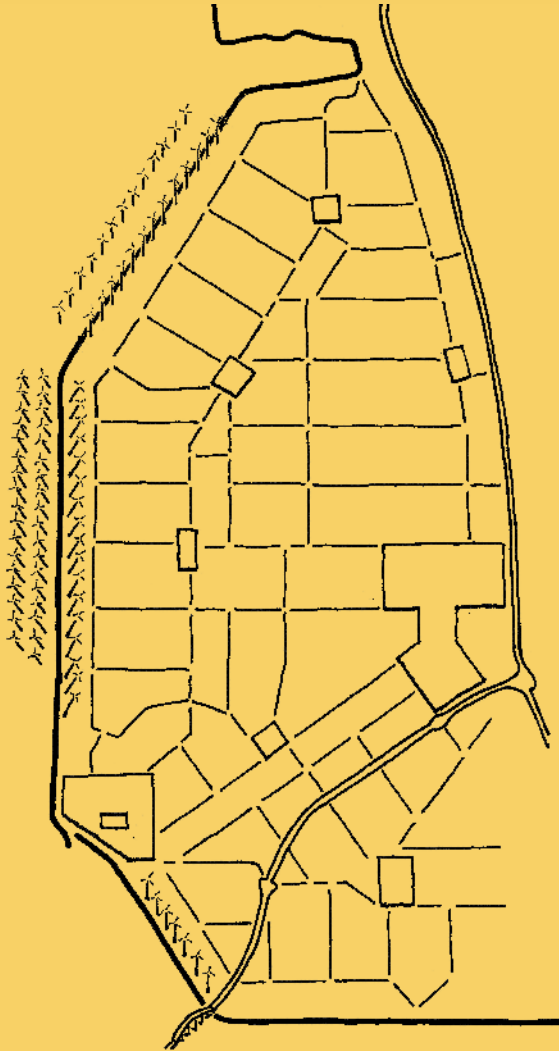
Wij hebben in dat ontwerpend onderzoek dingen op de politieke agenda gezet. Maar nu wordt het gewoon weer een technische opgave voor een technisch adviesbureau. Daar zitten vrijwel nooit landschapsarchitecten bij. Wij zijn de pioniers en daarna alleen gelaten. Ik hoop dat het min of meer standaard wordt dat wij er wel bij betrokken worden. Zoals bij Ruimte voor de Rivier, waar ruimtelijke kwaliteit een tweede doelstelling was naast waterveiligheid, en waar landschapsarchitecten wel bij de projecten betrokken werden.

Jij hebt ooit het landschap een regiefunctie in de energietransitie toegekend: het landschap is een regisseur of zou dat moeten zijn. Maar toen ik dat opschreef in mijn bijdrage aan dit nummer kreeg ik als commentaar dat het mensen zijn die regisseren.

Natuurlijk, het is een metafoor. Het landschap is een regisseur in die zin dat je het in bijvoorbeeld het rivierengebied anders doet dan in de zandlandschappen. Je probeert de 'genius of the place' te pakken te krijgen. 'Site matters'.

JOS DEKKER & JOHAN MEEUS

Windmolenpark Noordoostpolder

Windturbines langs Zuidermeerdijk, Westermeerdijk en Noordermeerdijk inclusief boerderijlinten, laanbeplanting en dorpen Noordoostpolder (Johan Meeus, 2019).

Windpark Noordoostpolder is een van de grootste windparken in Nederland, met 38 windturbines op het land en 48 in het water, totaal 86. Het windpark heeft een vermogen van 429 MW en wekt jaarlijks circa 1,4 miljard kWh elektriciteit op, goed voor het elektriciteitsverbruik van ruim 400.000 huishoudens. Boeren en inwoners van de gemeentes Noordoostpolder, Urk en voormalig Lemsterland participeren financieel in het buitendijkse park. Voor een periode van 20 jaar krijgen vijf omliggende dorpen jaarlijks €10.000 voor maatschappelijke ontwikkeling.

Het park vervangt de solitaire windmolens die sinds de jaren '80 in de polder verschenen. Eind jaren '90 besloot de gemeente Noordoostpolder om windenergie te clusteren om verrommeling van het landschap tegen te gaan. Langs de dijken aan de westkant van de polder moest grootschalige windenergie komen. Ongeveer 100 boeren, verenigd in NOP Agrowind en Westermeerwind, hebben het park ontwikkeld, samen met energiebedrijf Innogy.

De actiegroep Urk Briest was tegen, onder meer vanwege horizonvervuiling en omdat het historisch aanzicht van Urk werd aangetast. Ook het oude zeer tussen de vissersgemeenschap en de landbouwers kwam weer eens naar boven. Hun bezwaren zijn grotendeels afgewezen. Sinds 2017 is Windpark Noordoostpolder productief.

De turbines op het land hebben elk een vermogen van 7,5 MW, een ashoogte van 135 meter en een tiphoogte van bijna 200 meter. Een rotorblad heeft een spanwijdte van 127 meter. In het water hebben de turbines elk een vermogen van 3 MW, een ashoogte van 95 meter, een tiphoogte van bijna 150 meter en het rotorblad heeft een spanwijdte van meer dan 100 meter.

Bronnen:

Pondera consult, 2009. Milieu Effect Rapport Windpark Noordoostpolder. Hengelo.
www.windparknoordoostpolder.nl (geraadpleegd 4 november 2019).
Topografische Dienst Kadaster. 2018. Emmen.